

שואת יהודי ליטא

מבוסס על מאמרי ויקיפדיה

חורבן הקהילה

ביוני 1940, סמוך לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, נכבשה ליטא על ידי ברית המועצות, כפי שהוסכם בהסכם ריבנטרופ-מולוטוב. בתקופה זו עלתה לשלטון ממשלה ליטאית-קומוניסטית בחסות ברית המועצות. השלטון החדש הלאים רכוש רב ושלח רבים מבני-מעמד הבורגנות למחנות בסיביר, ביניהם כ-5,000 יהודים. למרות שהיהודים היו הגרעין הקשה של המפלגה הקומוניסטית במחתרת, לא זכו הקומוניסטים היהודים לכוח ממשי בשלטון החדש. עם זאת, הליטאים זיהו את היהודים עם המשטר החדש, שנא-נפשם, אשר נתפש בעיניהם ככיבוש סובייטי זר.

בתקופה זו הוצאה התנועה הציונית אל מחוץ לחוק, וכל בתי-הספר שלימדו בעברית נאלצו לעבור ללימוד ביידיש. ביוני 1941 עם כניסת הגרמנים לליטא, במהלך "מבצע ברברוסה", הייתה התנפלות המונית של אלפי ליטאים על היהודים עוד לפני הגעת הכוחות הגרמנים אליהם. וככל שורמאכט (צבא הרייך הגרמני) נכנס עמוק יותר לליטא, כך הלך והתפורר השלטון הקומוניסטי, ועימו גברו והלכו התפרצויות הזעם של הליטאים, מובלים על ידי רגשות-נקם ולאומניות נגד הקומוניסטים. אלו הפנו בעיקר כנגד היהודים. מי שרצה לברוח לגבול ברית המועצות נתקל בתחילה בסירובם של הקומיסרים הקומוניסטיים שחששו מבהלה המונית, ובהמשך נתקל בסירובם של הלאומנים שרצו לעשות דין משלהם ביהודים וברכושם, בפרעות אלו הוצתה גם ספריית מאפו.

מבין אלו שהצליחו לברוח לברית המועצות הוקמה ה"דיוויזיה הליטאית" במסגרת הצבא האדום. הדיוויזיה מנתה בתחילה כ-12,000 חיילים, מהם כמחצית היו יהודים. בשל מספרם הרב של המפקדים והפקודים היהודים היו יחידות שהפקודות בהם ניתנו ביידיש ואף בעברית. הלוחמים היהודים נודעו בהתנדבותם למשימות נועזות, מה שמצא ביטוי במתן אותות הצטיינות רבים.

הרדיפות הראשונות היו מקומיות בעיקרן ולו בהתפרצויות אלימות חזקות ביותר. לשם המחשה, ב-11 הימים הראשונים של הכיבוש הגרמני, נהרגו כ-40,000 מיהודי ליטא, כ-10,000 מהם מקהילת קובנה. מלבד רצח, לא נחסכו מיהודי ליטא מעשי השפלה וסדזים, בעיקר כנגד יהודים מסורתיים, רבנים ותלמידיהם. בהמשך, עם השלמת הכיבוש והצבת ממשלה לאומנית פרו-נאצית, הפך הרצח לפעולה ממוסדת יותר. הממשלה הלאומנית, בראשותו של הגנרל פטרס קוביליונס (Kubiliūnas), נישלה את זכויות היהודים ואיפשרה באופן שיטתי את גזל הרכוש היהודי. עיקר הרצח התבצע בגאיות-הריגה ביערות שמחוץ לערים הגדולות. ידוע מעדויות של ניצולים, כי מרבית הנרצחים הובלו לשם ברגל או במשאיות, נאלצו לחפור את קברם-שלהם, אולצו להתפשט ונורו למוות. לאחר הרצח, אולצו אסירים לכסות את הגופות בעפר.

בדרך כלל לאחר מעשי הטבח נהגו המרצחים למכור את בגדיהם של הנרצחים בשוקי העיירות הקרובות, בעוד שהתושבים, שכניהם של היהודים הטבוחים, נהגו "לרשת" את בתי היהודים ורכושם שנותר. טיבם של המרצחים לא פסח על אף אחת משכבות האוכלוסייה, ובהם ניתן היה למצוא גם מי שהשתייך ל"אינטליגנציה" הליטאית כגון אנשי תרבות, פרופסורים ורופאים. בנוסף, בלטה במיוחד השפעתה של המנהיגות האזרחית, וכן של הכנסייה הקתולית הליטאית שהונהגה על ידי הארכיבישוף סקווירצקס (Skvireckas) אשר שימש כרועה-רוחני של יחידות המרצחים.

אנדרטה לזכר יהודי ליטא שנספו בשואה, בבית הקברות נחלת יצחק קהילת יהודי וילנה נרצחה ברובה ביער פונאר הסמוך לעיר. טבח דומה בוצע ביהודי קובנה בפורט התשיעי שבפאתי העיר. קהילת יהודי שוולי והאזור נרצחה בעיקר ביערות קוזאי (Kuziai) ויער בוביא. במעט הגטאות שהוקמו על אדמת ליטא (ביניהם גטו וילנה, גטו קובנה וגטו שאוולי), הושארו יהודים כדי לעבוד בתעשייה ששירתה את מכונת-המלחמה הגרמנית. בהם ידוע במיוחד מפעל העור של חיים פרנקל בשאולאי אשר היה הגדול מסוגו בליטא ויצר נעליים ומגפיים עבור הצבא הגרמני. בגטאות הוקמו מחתרות ובין חבריהן היו פעילים רבים מתנועות הנוער הציוניות.

יהודים רבים, בעיקר ילדים, זקנים וחולים נשלחו גם למחנות ההשמדה כדוגמת אושוויץ. מתוך קהילה של כ-220,000 יהודים לפני הפלישה הגרמנית, נרצחו בשואה, בעזרתם הפעילה של הליטאים, כ-206,800 (כ-94 אחוזים מבני הקהילה). מפקד האס אס בליטא, קרל יגר (Karl Jäger), הודה שאת מבצע הטיהור של ליטא מיהודים אפשר היה להגשים רק הודות לשיתוף-הפעולה של הפרטיזנים הליטאים והמוסדות האזרחיים הליטאים. עם זאת, מספרם של חסידי אומות העולם אשר פעלו למען היהודים בליטא, הוא מהגבוהים באירופה כולה (ביחס לכלל האוכלוסייה הארצית). עד חודש ינואר 2008 קבלו 723 ליטאים את התואר הזה על ידי מוסד "ד ושם".

גטו וילנה

גטו וילנה היה גטו גדול בוויילנה שבליטא שהוקם על ידי הנאצים.

היסטוריה

רחוב ברובע היהודי הישן בוויילנה, 29 במרץ 1926

וילנה הייתה מרכז חיי הרוח היהודית במזרח אירופה ואף כונתה בספרות העברית: "ירושלים דליטא". בין שתי מלחמות העולם היא הייתה תחת שלטון פולין. הצבא האדום נכנס לעיר בספטמבר 1939 והיא נמסרה לידי ליטא. אלפי פליטים יהודים החלו לזרום אליה. ביולי 1940, בעקבות הסכם ריבנטרופ-מולטוב, צורפה וילנה לברית המועצות והמשטר הגביל מאוד את היהודים בתחומי החינוך והכלכלה ויהודים רבים הוגלו לרוסיה.

ב-24 ביוני 1941 במסגרת מבצע ברברוסה, נכנס הוורמאכט לוילנה, ומיד אחר כך נחטפו יהודים לעבודות כפייה והוטלו עליהם צווים והגבלות שונות, כמו ענידת טלאי צהוב ואיסור הליכה ברחובות. החלו פרעות ופעולות השמדה של יהודים בשיתוף פעיל של הליטאים. במהלך קיץ 1941, רצחו הנאצים ועוזריהם הליטאים יותר מ-35,000 מיהודי וילנה במבצעי חיסול מהיר.

הקיום בגטו

מבנה בית הכנסת הגדול וספריית שטראשון בוויילנה

לוחמי גטו וילנה (אבא קובנר עומד במרכז, ויטקה קמפנר ניצבת ראשונה מימין, יצחק (פשה) אבידב כורע ובידיו מקלע) (צולם עם שחרור וילנה ביולי 1944).

ב-6 וב-7 בספטמבר 1941 כינסו הנאצים את 38,000 היהודים שנותרו בוויילנה (וכן מומרים לנצרות, יהודים מהורה אחד, ובני זוג של יהודים) בשני גטאות. פעולה זו התרחשה מיד לאחר "הפרובוקציה הגדולה" ב-2 בספטמבר כשיהודים פונו מבתיהם ו-3,700 מהם נטבחו. היהודים לא הורשו לקחת את חפציהם אלא רק מה שיכלו לסחוב בעצמם. קהל גדול צפה בהם צועדים לגטו.

הנאצים פיצלו את האזור לשני גטאות לפי כוח העבודה של האנשים: "גטו 1" - שהו כ-29,000 נפש, ונועד לאלו שיכלו לעבוד ושהיו להם "אישורי עבודה". "גטו 2" - בו שהו כ-11,000 נפש, הורכבו משאר האסירים, בעיקר זקנים וחולים. פיצול הקהילה היהודית לשני חלקים הקל על הנאצים לשלוט בקבוצה ולהוציא לפועל את תוכניתם. כמו בשאר הגטאות שהקימו הנאצים, גם בגטו וילנה שררו תנאי מחיה קשים מאוד, שגרמו מחלות ומוות.

עד סוף דצמבר 1941 חיסלו הנאצים את "גטו 2", והשמידו את שוכניו במשלוחים לפונאר. הם הצהירו על הישארותם של 12,000 יהודים ב"גטו 1", כדי לספק את צורכיהם הצבאיים והכלכליים. בפועל נשארו בו כ-20,000 בני אדם. סביב הגטו נצבו משמרות חיילים גרמנים ואנשי משטרת ליטא.

עד ינואר 1942 נשלחו מהגטו אקציות (שילוחים להשמדה) אחדות שאורגנו בשיטתיות כדי להפחית את מספר היהודים.

התקופה בין ינואר 1942 למרץ 1943 נקראה "תקופת הסטביליזציה" (---יצוב), או "השקט היחסי", כשהרצחות ההמוניות צומצמו. מדיניות היודנראט, בראשות יעקב גנס, הייתה לשמור בכל מחיר על סיכויי הישרדות הגטו. היודנראט בגטו נדרש להקצות אלפי יהודים לעבודת כפייה, כשכבר התעוררו חשדות שהם מובלים להשמדה וראו שאין ההולכים שבים. אנשי היודנראט מילאו את ההוראה משום שידעו שסירוב יביא להשמדת הגטו כולו, ונקטו בשיטת הצלה חלקית: הם בחרו להשמדה את היהודים הזקנים, החולים ואלו שסיכוייהם לשרוד היו הנמוכים ביותר. לאחר מכן נאלצו לשלוח יהודים צעירים ובריאים להשמדה. בתחילה, אנשי היודנראט הקימו "גטו עובד" ופעלו ליצירת מקורות פרנסה, בתקווה שהיצרנות תעזור להמשך הקיום היהודי עם מעט אוטונומיה. כמו כן הוקמה מערכת אדמיניסטרטיבית לטיפול בבעיות הרעב, המגיפות וצפיפות הדיוור, כולל בתי תמחוי ורשת חינוך לילדים ומבוגרים. הם הפעילו משטרה יהודית שתשליט סדר ותאכוף את החוק. הגרמנים שלטו על הגטו באותה תקופה באמצעות המשטרה היהודית בראשותו של גנס, שעליה נמתחה ביקורת מצד האסירים בטענות ליד קשה וחוסר התחשבות מצדם, בעיקר כדי לרצות את הגרמנים.

למרות תנאי המחיה הקשים מאוד, בגטו התקיימו חיי תרבות עשירים: ביוזמתו של גנס הוקמה קבוצת תיאטרון כחלק מתהליך ה"נורמליזציה" והשאיפה לשמור על צלם אנוש גם בתנאי הגיהנום של הגטו. התיאטרון הצליח מאוד ותוך שנה אחת התקיימו למעלה מ-100 הצגות בפני אולמות מלאים. ספריית שטראשון המשיכה לפעול גם בשיא פעולות ההשמדה, ולאחר שנה היו רשומים בה 4,700 מינויים מתוך אוכלוסייה של כ-17,000 נפש. כמעט בכל ערב שבת התקיימו סימפוזיונים, נשפים ו"מסיבות תה" תרבותיות של חברי אגודות המורים, הסופרים, המוזיקאים, השחקנים והציירים, שבהם הרצו על נושאים שונים, נאספו תעודות ומסמכים לארכיון על חיי הגטו והתקיימו אף תזמורת סימפונית ומקהלה.

ניסיונות הצלה

אנטון שמיד היה אוסטרי שגויס לורמאכט. בסתיו 1941 הוצב שמיד ליד וילנה, ביחידה שתפקידה היה לאסוף חיילים גרמנים שנותקו מיחידותיהם. הוא היה עד לכינוס היהודים בגטאות, ולמעשי הטבח בפונאר. באוקטובר החל שמיד לסייע ליהודים, הסתיר אותם וסיפק להם דרכונים מזויפים. בין היתר סייע למנהיג המחתרת, מרדכי טננבוים, להעביר את אנשי

מווילנה לביאליסטוק באמצעות הענקת תעודות מזויפות ואף מכוניות צבאיות ללוחמי המחתרת. על פי ההערכות, שמיך סייע להציל כ-250 יהודים, גברים נשים וילדים, עד שנתפס ונידון למוות. הוא הוצא להורג בווילנה ב-13 באפריל 1942.

המחתרת היהודית

בווילנה היו תאי-מחתרת אחדים ונפרדים. ב-21 בינואר 1942 הוקם "הארגון הפרטיזאני המאוחד", ה-פ.פ.א.ו (FPO). מפקדו היה יצחק ויטנברג וסגניו היו אבא קובנר ויוסף גלאזמן. הם באו מתנועות הנוער וממפלגות שונות, מימין ושמאל. ב-1943 התאחדה המחתרת עם "ארגון המאבק יחיאל", בראשות יחיאל שיינבוים. חברי המחתרת ביצעו פעולות חבלה ונקמה בווילנה ובסביבתה. היודנראט נדחק בהדרגה להשלמה עם הגירושים החלקיים ואף סייע להם, מתוך הנחה שיעלה בידם לחלץ ולהציל חלק מתושבי הגטו. המשך תהליך הגירושים היווה קו אדום בעיני המחתרת, שראתה ביודנראט בוגדים וקראה ליהודים לא להישמע להם ולפעול לקראת התקוממות. כרוז שכתב אבא קובנר קרא "אל נלך כצאן לטבח!". במהלך מלחמת הקיום היומי ועל רקע ההשמדה ההמונית של יהדות וילנה התבשל בקבוצות המחתרת רעיון ההתנגדות המזוינת. חיסול רוב הקהילה בחודשים הראשונים של הכיבוש ובתחילת תקופת הסטביליזציה והפסקת האקציות בינואר 1942 הכשירו את הקרקע לשם כך, ואפשרו ביסוס ארגון מחתרת פעיל.

מנהיגי המחתרת בגטו וילנה היו הראשונים שהבינו כי הגרמנים שואפים להשמדה טוטאלית של היהודים כעם, ושהטרגדיה של יהודי וילנה הנה חלק מתוכנית כוללת ומורחבת להשמדת היהודים. באחד בינואר 1942, בפגישה של נציגי המחתרת הציונית, הושמע הכרוז שחיבר אבא קובנר. בכרוז קרא קובנר שלא ללכת אל המוות כ"רחלים לבית המטבחיים", אלא להתנגד עם נשק ביד. קריאה זו הייתה קוטבית לעמדתו של היודנראט, שלפיה היה על היהודים לשמור על השקט בגטו, להיות מועילים לגרמנים ולהעביר את הזמן על מנת לשרוד. חשוב לציין כי בזמן הפסקת אקציות ההשמדה היו היודנראט, המחתרת והציבור הרחב בדעה אחת: לעת עתה המטרה העיקרית של היהודים היא לשרוד, והאמצעי להשגת מטרה זו הוא עבודה מועילה של היהודים בשביל הגרמנים. בנסיבות אלה התלקח במהלך המפגש של נציגי המחתרת הציונית דיון לווט בשאלת ההתנגדות המזוינת, והמשתתפים בו הביעו דעות שונות.

גם תושבי הגטו שהאמינו תחילה שהגירוש הוא למחנות עבודה, וגם כשנוכחו אחרת, הם תמכו בהצלה החלקית שהציע היודנראט ולא נענו לקריאת המחתרת. לנאצים נודע על מפקד המחתרת, יצחק ויטנברג, והם דרשו מהיודנראט להסגירו. הוא נתפס על ידי המשטרה היהודית, אך שוחרר לאחר זמן קצר בפעולה צבאית של חבריו. בעקבות השחרור הודיעו הנאצים שאם הוא לא יוסגר הם ישמידו את הגטו. הייתה הסתערות-זעם כלפי המחתרת על ידי ההמון היהודי, שחש לחיסול הגטו. ב-16 ביולי 1943 נאלץ ויטנברג להסגיר עצמו לגסטפו, על דעת המחתרת ובלחץ ההמון והמשטרה היהודית. לפני שהוסגר מינה את אבא קובנר למפקד המחתרת. לפי עדותו של אבא קובנר במשפט אייכמן, הבריחו חברי המחתרת לויטנברג כדור ציאניד והוא התאבד. על פי גרסה אחרת הוא מת בעינויים בידי אנשי הגסטפו.

חיסול הגטו

באוגוסט 1943 החלו שוב משלוחים להשמדה וב-1 בספטמבר הוקף הגטו ו-7,000 יהודים הוצאו ל"מחנה עבודה" באסטוניה. במהלך האקציה קרא ארגון המחתרת לתושבי הגטו שלא להתייצב לגירוש ולפתוח במרד, אך הם לא נענו לכך, ולכן החליטו לדחות את ביצוע המרד ליום חיסול הגטו. במהלך האקציה אירעה התנגשות יריות מוגבלת בין הכוחות הגרמניים שסרקו את הגטו ופוצצו את בתיו ובין אנשי המחתרת, אך לא פרץ מרד כולל והלוחמים נאלצו לסגת. כ-150 לוחמים ברחו מהגטו דרך תעלות הביוב, והצטרפו לפרטיזנים שפעלו ביערות הסביבה.

ב-23 בספטמבר 1943 חוסל הגטו ורוב תושביו נרצחו בפונאר והשאר נשלחו למחנות ההשמדה במזרח אירופה. שארית קטנה של יהודים שנשארו לאחר החיסול נשלחו למחנה עבודה.

וילנה שוחררה בידי הצבא האדום ב-12 ביולי 1944. בין מאות היהודים ששרדו בווילנה הייתה קבוצה של כ-250 יהודים ששרדו במחנה HKP, אותו ניהל קרל פלגה.

גטו קובנה

גטו קובנה שכן בעיר קובנה שבליטא, ברובע ויליאמפולה שכונה בפי היהודים סלובודקה. סלובודקה ממוקמת מחוץ למרכז העיר, מעבר לנהר, ולאורך הדורות השתקעו בה יהודים בתקופות שנאסר עליהם להתגורר בתחומי העיר עצמה. ערב מלחמת העולם השנייה התגוררו בקובנה, כולל סלובודקה, כ-35,000 יהודים (כרבע האוכלוסייה הכוללת), כאשר מיעוטי האמצעים שבהם התגוררו בסלובודקה.

היסטוריה

אתר גטו קובנה בשכונת סלובודקה, בראשית המאה ה-21

ב-8 ביולי 1941 ציוו השלטונות הגרמניים על העברת היהודים לגטו בפרבר סלובודקה, עד ה-15 באוגוסט. לגטו, שכונה רשמית "גטו ויליאמפולה" נכנסו כ-30,000 יהודים, לאחר שכ-6000 יהודים מתושבי קובנה נרצחו בחודשים יוני - אוגוסט 1941. בראש האלסטטנראט (מועצת הזקנים, ובשמו הרשמי "ועד זקני העדה") בגטו עמד אלחנן אלקס וכממלא מקומו שימש לייב גרפונקל. בתוך חודשיים וחצי נרצחו בגטו כשלושת אלפים נפש. ב-28 באוקטובר נרצחו 9,000 איש בפורט התשיעי. לאחר מכן הייתה תקופה של "שקט יחסי" שבמהלכה עבדו רוב תושבי הגטו, החל מגיל 12 בעבודות כפייה מחוץ לגטו ובתוכו. מקום העבודה הגדול ביותר, שבו היו התנאים הקשים ביותר, היה שדה התעופה הצבאי באלקסטוס, בסמוך לקובנה.

במהלך התקופה השקטה בוצעו על ידי הגרמנים שתי גליות של תושבים למחנות עבודה בריגה. כמו כן בוצעה אקציית הספרים - פעולה של החרמת כל הספרים וכתבי העת שהיו ברשות תושבי הגטו בסוף פברואר 1942.

ב-21 ביוני 1943, פקד היינריך הימלר, ראש הגסטפו והאיש השני בחשיבותו ברייך השלישי, להנהיג בגטאות משטר של מחנות ריכוז. כתוצאה מכך הפך גטו קובנה, בפיקודו של קצין האס אס וילהלם גקה, למחנה ריכוז לשרידי היהודים שהיו מפוזרים בגטאות השונים. ארבעת אלפים האנשים שחיו בגטו רוכזו שוב. הרציחות נמשכו עד לחודש יולי 1944. ב-26 באוקטובר העבירו יהודים מקובנה למחנות עבודה באסטוניה. רובם מתו שם. הקשישים והילדים נשלחו לאושוויץ. בסוף נובמבר הוכרז הגטו רשמית "מחנה ריכוז". כ-4,000 יהודים הועברו למחנות בפרברי העיר, שם הופרדו בני המשפחות זה מזה.

עם התקרבות הצבא האדום לעיר הועברה אוכלוסיית הגטו למחנות בתוך גרמניה. האנשים שהסתתרו בבונקרים אולצו לצאת החוצה בעזרת כלבים רימוני עשן ופצצות תבערה. רק כ-90 הצליחו לשרוד בבונקרים.

בתום המלחמה נותרו בחיים רק כשמונה אחוז מהאוכלוסייה היהודית, שהם אלפיים בני אדם בסך הכל.

חיי הפנים בגטו

אזרחים מתבוננים בגופות נרצחים יהודים בטבח בקובנה, 27 ביוני 1942

בגטו קובנה היו חיי פנים תוססים - חיי חברה ותרבות, מוזיקה, חיי דת, בתי ספר ופעילות פוליטית. הצלם החובב ג'ורג' קדיש צילם בהיחבא אלפי תצלומים שתיארו את חיי היומיום בגטו קובנה מראשיתו ועד סופו.

המחתרות בגטו

בגטו קובנה הייתה פעילות מחתרית ענפה ומוצלחת. בין ארגוני המחתרת היו "ארגון ברית ציון", שחבריו התמסרו בעיקר לפעילות חינוך ותרבות ופרסמו ביטאון שנקרא "הניצוץ", ותנועת המחתרת הקומוניסטית - "הארגון האנטי-פשיסטי הלוחם", שבראשה עמד הסופר חיים ילין. מאחר שתנאי הגטו לא אפשרו התנגדות מזוינת, התמקדה הפעילות המחתרתית בהוצאת לוחמים חמושים ומאומנים שהצטרפו לקבוצות פרטיזנים ביערות רודניקי ליד וילנה. כ-350 יהודים הצליחו להימלט, בתמיכה וסיוע של מועצת הזקנים והמשטרה היהודית בגטו.

האקציה של הילדים (מרץ 1944)

תמונת השופט אהרן ברק וסיפור הצלתו, כפי שמוצג במוזיאון הפורט התשיעי בקובנה

ביום שני, 27 במרץ 1944, קרה הנורא מכל - האקציה של הילדים. האקציה האכזרית ביותר שידע הגטו. ניידות משטרה מצוידות ברמקולים נעו משעות הבוקר המוקדמות ברחובות הגטו, ומתוך הרמקולים בקעו קולות מתכתיים, רעים: "על הכול להישאר בבתיכם. מי שיעז לצאת מן הבית, יירה במקום". פלוגות של אנשי גסטפו, מתוגברים בחיילים ליטאים ובשבווי מלחמה אוקראינים, פשטו על הבתים, שלפו ילדים ממיטות חמות, חטפו ילדים מידי הוריהם, הכו אותם והשליכו אותם למשאיות. הפקודה הייתה לנקות את הגטו מילדים בני 12 ומטה, ונשים וגברים בני 55 ומעלה.

הגטו התמלא צעקות, יללות ובכי. ניידות המשטרה סבבו בחוצות הגטו משמיעות מוזיקה קולנית ברמקולים, להחריש את זעקות הילדים והאמהות. כלבים התרוצצו מבית לבית, במחבואים ובחצרות, תרים אחר הטרף האנושי. אמהות התחננו: "אל תיקחו את הילדים!" אבל הגרמנים ענו בצעקות: "את הזבל הזה חייבים לסלק, ואתן תעבדו עבורנו." אמהות שהתנגדו להתנתק מן הילדים או שניסו להוציא אותם מהמשאיות הושלכו בכוח לאחור, או שנורו במקום. ילדים ניסו לברוח, ונורו.

בראש המבצע עמד ברונו קיטל, מן האחראים לחיסול גטו ורשה וגטו וילנה.

הגרמנים אילצו את השוטרים היהודים לחשוף מקומות מסתור של ילדים. מי שסירבו הועברו לפורט התשיעי ונורו למוות. כ- 1,800 תינוקות, ילדים וזקנים נרצחו בתוך פחות מ-48 שעות. רובם של 130 שוטרי המשטרה היהודית הועברו לפורט התשיעי (חלק משרשרת מצודות מהמאה ה-19 שהגנו על העיר, ששימש כמחנה מעצר), שם הכו אותם ועינו אותם כדי שיגלו את מקומות המסתור בגטו. שלושים וארבעה מראשי המשטרה היהודית הוצאו להורג, ובראשם המפקד משה לזין וסגניו יהודה זופוביץ' ואיקה גרינברג. שבעה לא עמדו כנראה בעינויים וגילו לגרמנים על קיומם של מקומות מחבוא שהכירו.

למחרת נמשך המצוד, בסיוע שוטרים יהודים שנשברו בעינויים. "היהודים בגיטו נדהמו בראותם שוטרים יהודיים נוסעים עם הגרמנים באותה מכונית ממקום אחד למשנהו, ומסייעים לגלות את המחבואים ('המלינות') של הילדים והקשישים חסרי האונים" (לייב גרפונקל, "קובנה היהודית בחורבנה", עמ' 180). כך נתגלו עוד 300 קורבנות. כ-1,200 ילדים וקשישים שהצליחו להסתתר במחבואיהם, התגלו לבסוף ונרצחו בפורט התשיעי ובאשוויץ.

לפי עדויות של ניצולי הגטו, לתושביו הגיעו ידיעות מוקדמות על האקציה הצפויה, מגטאות אחרים בליטא בהם נערכה אקציה דומה. הידיעות קראו להם להחביא את ילדיהם מפני הגרמנים. בעקבות זאת, הוברחו ילדים מהגטו ונמסרו למשפחות לא-יהודיות. רבים מילדים אלה ניצלו, בהם אהרן ברק.

מעט ילדים ניצלו מהאקציה, בזכותו של קצין הס"ס קרל רינק, שהיה מפקד בתי המלאכה. רינק שנודע ביחסו ההוגן (יחסית) ליהודים, איפשר לילדים להתחבא בשטח בתי המלאכה ומנע מהגרמנים ושלוחיהם הליטאים והאוקראינים לחפש ולהוציא ילדים אלו ממחבואם.

סופו של הגטו

החל מסתיו 1943 הוכרז הגטו כמחנה ריכוז, בשם KZ KAUFEN ועבר לאחריות ה-SS. ב-27 באוקטובר 1943, שולחו 2700 מתושבי הגטו למחנה עבודה באסטוניה. הילדים והזקנים ביניהם שולחו כנראה לאשוויץ. הנותרים ניסו להכין מקומות מסתור שכוננו "מלינות". ב-8 ביולי 1944, עם התקרב הצבא האדום לעיר, פונה הגטו. במהלך הפינוי ניסו רבים להסתתר, אך כמעט כולם התגלו. 2000 תושבים נשרפו או נורו בידי הגרמנים. המפונים נשלחו למחנות ריכוז בגרמניה, הגברים לדכאו, והנשים לשטוטהוף, שם נרצחו עוד 2500 מיהודי קובנה. ב-1 באוגוסט 1944 שוחררה קובנה בידי הצבא האדום. רק 500 יהודים נותרו בחיים.

